

8. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ), ф. 1, оп. 16, спр. 34, 221 арк.
9. ДАВО, ф. Р-925, оп. 8, спр. 8, 16 арк.
10. ДАВО, ф. П-1, оп. 1, спр. 58, 49 арк.
11. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 20, спр. 2318, 69 арк.
12. ДАЧО, ф. П-8840, оп. 3, спр. 6832, 68 арк.
13. Галузевий Державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ), ф. 13, спр. 383, 9 арк.
14. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 385, 23 арк.
15. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 370, т. 15, 353 арк.

УДК 27-89:94(477.46)"1835/1838

Олексій Дедуш
(Біла Церква)

ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ГРОМАДА МІСТА БІЛА ЦЕРКВА У 1835–1838 РР.

(моїм предкам з роду Грабовських присвячується)

Стаття присвячена висвітленню пізнього періоду існування греко-католицької громади міста Біла Церква у 1835–1838 рр. На той час це була малочисельна група переважно колишніх шляхтичів, які попри тиск зберегли своє віросповідання та окрему ідентичність. Також у статті порушено питання походження уніатського духовного роду Грабовських, один з представників якого тривалий час був настоятелем для білоцерківських греко-католиків.

Ключові слова: греко-католицизм на Київщині, Біла Церква, уніати у Російській імперії, підросійська греко-католицька шляхта.

The article is dedicated to highlighting the late period of the existence of the Greek Catholic community in the city of Bila Tserkva in 1835–1838. At that time, it was a small group of predominantly former szlachta noblemen who, despite pressure, preserved their faith and separate identity. The article also raises the question of the origin of the Uniate clerical family of the Hrabovski, one of whose representatives served as the long-term superior for the Bila Tserkva Greek Catholics.

Keywords: Greek Catholicism in the Kyiv region, Bila Tserkva, Uniates in the Russian Empire, Russian Greek Catholic szlachta.

Греко-католики Правобережної України у Російській імперії, після поділів Речі Посполитої, опинились у складних умовах. Більшість духовенства та прихожан перейшли у православ'я, оскільки літургійні відмінності обох деномінацій були мінімальні. Однак певні групи шляхти та рідше селян продовжували зберігати вірність унійній церкві, що було доволі сміливим вибором. Зважаючи на те, що греко-католики втратили більшість культових споруд, то відправляти обряди вони могли лише у поодиноких каплицях, нерівномірно розподілених по повітах. За колекцією уніатських сповідних розписів Київській

губернії 1820–1838 рр., яка зберігається у Центральному державному історичному архіві у м. Київ, найбільша кількість греко-католиків у цьому регіоні мешкала у Сквирському повіті. Відповідно, каплиці для вірян сусідніх повітів, зокрема, Васильківського та Радомишльського, розташовувались у населених пунктах Сквирщини.

До поділів Речі Посполитої згідно візитації 1792 р. унійна церква у Білій Церкві мала 6 парафій, вірянами яких були 499 дворів місцевих жителів [4]. Це свідчить, що практично все населення центру Поросся було греко-католиками, хоча так звані «дизуніти» (православні) також були представлені у локальній релігійній палітрі. Однак згадана вище перевірка показала, що білоцерківський греко-католицький клір як правило мав низький фаховий рівень, що суттєво вплинуло на масовість його переходів до російської православної церкви у 1794–1795 рр.

Вже через 44 роки, у 1836 р. у Білій Церкві фіксується лише 9 греко-католиків, до яких через рік додалась ще одна особа, а за рік до того сповідалось лише 8 осіб [18]. Білоцерківські уніати були прихожанами каплиці у с. Тадіївка Сквирського повіту, куди також ходили парафіяни з Ожегівки, Пархомівки, Чупири та Ставища. Біла Церква була найбільш віддаленим населеним пунктом з цього переліку, сполучення з яким забезпечувалось через шлях на Володарку.

Очільником тадіївської унійної парафії з 1827 р. був Єфрем Єрофійович Грабовський – син покійного настоятеля Мошурівської греко-католицької каплиці, а пізніше безмісного пароха Єрофія Івановича (бл. 1767 – 19.05.1826 ст. ст.) [17], який постійно проживав у с. Лацова Уманського повіту [1]. Після остаточної ліквідації унійних парафій у 1840 р. Єфрем Грабовський став православним священником села Завадівка Сквирського повіту, де служив до своєї смерті у віці 63 роки у 1855 р. [10]. З дітей колишнього греко-католицького пароха тільки Іван продовжив справу батька, ставши настоятелем церкви у с. Черкас Васильківського повіту [6]. Сини – Микола Єфремович став титулярним радником у Київській цивільній палаті [11], Семен Єфремович – столоначальником Сквирського земського суду [9], а донька Устина – дружиною колезького регістратора Сквирського казначейства Йосипа Гавриловича Сіренка [8].

Антропонімічний аналіз прізвищ показує, що переважна більшість білоцерківських греко-католиків належали до колишньої шляхти, яка з початку 1830-х піддалась так званому «розбору». Завдяки іншим документам вдалось встановити, що Рафаїл Раковський станом на 1834 р. був дворянином 2-го розряду. Серед селян ми бачимо Никифора Сидоренка, який мав на час сповіді поважний вік понад 80 років та проживав у Білій Церкві згідно ревізьких казок

щонайменше з 1795 р. Загалом у згаданій вище колекції сповідних розписів ми бачимо тенденцію, що слуги заможних уніатів також мають віросповідання своїх господарів. Такими служницями серед білоцерківців фігурують Домникія Новицька і Олена, прізвище якої не зафіксовано.

У списку 70% складають жінки, тому загалом може скластись враження, що у переліку переважають самотні люди. Однак наявність в окремому дворі одного уніата не означало, що такі люди були без родини. Як правило, греко-католики Київщини 1830-х рр. проживали у релігійно-міксованих сім'ях. У певні роки парахи вказували віросповідання чоловіків чи дружин своїх парафіян, однак у період 1835–1838 рр. тадіївський настоятель такого не практикував. Діти від таких змішаних шлюбів ставали відповідно католиками, або православними, тому теж не відображені у документі.

Після 1840 р. греко-католики Правобережної України були змушені остаточно відректись від своєї віри, ставши православними або римо-католиками. Але як показує практика греко-католики Київщини мали більш виражену етнічну ідентичність. Наприклад, матір першого митрополита Української автокефальної православної церкви Василя Липківського – Вікторія Гаврилівна [7; 12] була донькою Гаврила Йосиповича Олтаржевського – колишнього греко-католицького диякона с.Рогізна Сквирського повіту, а пізніше настоятеля каплиці містечка Конела [5].

Список греко-католиків міста Біла Церква у 1835–1838 рр.
[18; 16; 15; 14]

№	ПІБ	вік			
		<u>1835</u>	1836	1837	<u>1838</u>
1	Єлизавета Тимофіївна Бульковська	40	41	42	42
2	її домашня/ <i>служниця</i> Домнікія Новицька	18	19	20	20
3	Петронела Достоїмська	30	31	32	32
4	Григорій Дубніцький	45	45	46	40
5	дружина його Ганна	30	30	31	31
6	сестра його Текля	15	-	-	-
7	домашня/ <i>служниця</i> Ганна/Гелена/Олена	14	15	16	16
8	Никифор Андрійович [2] Сидоренко	-	85	86	86
9	Рафаїл Павлович [3] Раковський	-	41	42	42
10	Ганна Мізерська зі Ставища [13]	-	40	41	42
<u>11</u>	Софія Марковська з Пархомівки [13]	12	-	14	20

Джерела та літератури

1. Державний архів Волинської області, ф. 382, оп. 2, спр. 267, арк. 57 зв. Список безмісних священників Уманського повіту.
2. Державний архів Київської області (далі ДАКО), ф. 280, оп. 2, спр. 1, арк. 168 зв. Ревізька казка поміщицьких селян м-ка Біла Церква Васильківського п-ту 1795 р.
3. ДАКО, ф. 280, оп. 2, спр. 473, арк. 74. Ревізька казка дворян 2-го розряду Васильківського повіту 1834 р.
4. Стародуб О. Білоцерківський деканат руської унійної церкви напередодні розподілів Речі Посполитої. Біла Церква, 2021. 152 с.
5. Центральний державний історичний архів (далі ЦДІАК), ф. 127, оп. 1009, 519, арк. 84 зв. Клірова відомість церкви Різдва Богородиці с. Зюбриха Липовецького п-ту 1842 р.
6. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1011, спр. 362, арк. 330 зв. Клірова відомість Михайлівської церкви с. Черкас Васильківського повіту 1858 р.
7. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 2152, арк. 1110 зв. – 1111. Запис про вінчання у метричній книзі церкви с. Зюбриха Липовецького п-ту від 22 серпня 1843 ст. Костянтина Липківського і Вікторії Олтаржевської.
8. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 2493, арк. 1236 зв. Запис про вінчання у метричній книзі с. Завадівка Сквирського п-ту від 4 липня 1848 ст. Йосипа Сіренка і Устини Грабовської.
9. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 2662а, арк. 285 зв. Запис про вінчання у метричній книзі церкви с. Матюші Васильківського п-ту від 9 листопада 1851 р. ст. Семена Грабовського і Олександри Соханської.
10. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 2987, арк. 1008 зв. – 1009. Запис про смерть у метричній книзі с. Завадівка від 1 березня 1855 р. ст. про смерть Єфрема Грабовського.
11. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 3012, арк. 727. Запис з метричної книги с. Вінницькі Стави Васильківського п-ту 1856 р., де Микола Грабовський

виступає свідком на вінчанні брата Івана з Надією донькою священника Федора Гирича.

12. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 3557, арк. 774 зв. 775. Запис про народження у метричній книзі с. Попудня Уманського п-ту від 29 березня 1864 р. ст. про хрещення Василя Липківського.
13. ЦДІАК, ф. 972, оп. 2, спр. 4, арк. 217. Сповідний розпис прихожан греко-католицької каплиці с. Тадіївка Сквирського п-ту за 1834 р.
14. ЦДІАК, ф. 972 оп. 2, спр. 4, арк. 70 зв. Сповідний розпис греко-католиків м-ка Біла Церква 1838 р.
15. ЦДІАК, ф. 972, оп. 2, спр. 4, арк. 110 зв. – 111. Сповідний розпис греко-католиків м-ка Біла Церква 1837 р.
16. ЦДІАК, ф. 972, оп. 2, спр. 4, арк. 338. Сповідний розпис греко-католиків м-ка Біла Церква 1836 р.
17. ЦДІАК, ф. 972, оп. 2, спр. 8, арк. 279 зв. Відомість про уніатських капеланів Уманського повіту Київської губернії 1829 р.
18. ЦДІАК, ф. 972, оп. 2, спр. 8, арк. 336. Сповідний розпис греко-католиків м-ка Біла Церква 1835 р.

УДК 655.4:274(477)

Роман Сігарчук
(Полтава)

ВИДАВНИЧА СПРАВА ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПЕРШЕ ДЕСЯТИЛІТТЯ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

Протестантські організації в українських землях започаткували видавництво літератури за часів російського царату. З утворенням після встановлення радянської влади українських національних союзів протестантів їхня видавнича діяльність значно активізувалася й поглибилася. Це мало значний позитивний вплив на розвиток організацій. Наприкінці 20-х рр. друкарська справа протестантів була згорнута владою.

Ключові слова: більшовицька влада, діяльність, друк, протестанти, релігійна література, союзи, утиски.

Protestant organizations in the Ukrainian lands began publishing literature during the Russian tsarist era. With the establishment of the Ukrainian national unions of Protestants after the Soviet regime, their publishing activities intensified and deepened. This had a significant positive impact on the development of the organizations. In the late 1920s, the Protestant printing industry was curtailed by the authorities.

Keywords: Bolshevik government, activities, printing, Protestants, religious literature, unions, oppression.

Показником життєздатності, активності протестантських конфесій була їх видавнича діяльність. Наявність друкованого органу свідчила про впливовість, авторитет церкви. Лідери протестантських організацій усвідомлювали, що без пропаганди власної віри була неможлива не тільки тогочасна діяльність громад, але і їх майбутнє.